

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LXIII
2012

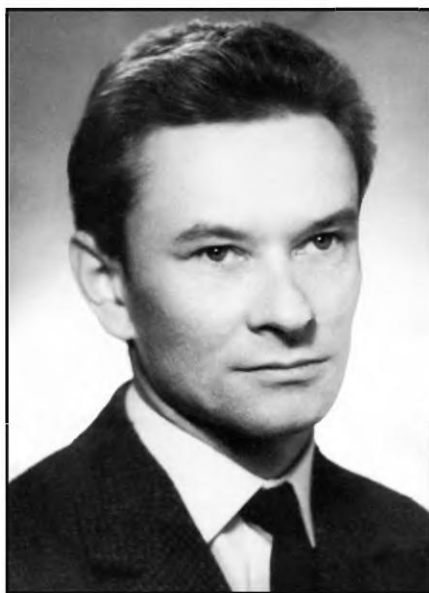

WARSZAWA 2012 VARSOVIE

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LXIII

Tom ten Redakcja poświęca pamięci

Prof. dr. hab. Jerzego Okulicza-Kozaryna
(15.04.1931–15.09.2012)

*pracownika Państwowego Muzeum Archeologicznego
w latach 1950–1962, przez wszystkie lata swojej aktywności
zawodowej życzliwego współpracownika naszego Muzeum,
inicjatora i współorganizatora Seminarium Bałtyjskiego*

Redaguje zespół / Editorial staff:

dr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław Prochowicz, mgr Barbara Sałacińska, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, mgr Katarzyna Watemborska-Rakowska

Recenzenci tomu / Peer-reviewed by:

dr hab. prof. UMCS Jerzy Libera, prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko, prof. dr hab. Magdalena Mączyńska,
prof. dr hab. Wojciech Nowakowski, dr hab. prof. UR Andrzej Pelisiak, dr Wojciech Wróblewski

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka

Jacek Andrzejowski, Witold Gruzdź

Korekta / Proof-reading

Autorzy

Katarzyna Watemborska-Rakowska

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: półwytwór narzędzia dwuściennego z Ożarów. Rys. Lidia Kobylińska

Cover picture: bifacial tool preform from Ożarów. Drawn by Lidia Kobylińska

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2012

© Autorzy, 2012

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją
finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Sprzedż publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego prowadzona jest w salach wystawowych muzeum,
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa.

Wydawnictwa można zamawiać telefonicznie (+48 22 5044 872, +48 22 5044 873)
lub pod adresem mailowym (wydawnictwapma@pma.pl).

Pełen spis zawartości „Wiadomości Archeologicznych”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

List of contents of “Wiadomości Archeologiczne”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95;

e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

Streszczenia dostępne są w bazie danych: / The summaries are available at database of:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities – <http://cejsh.icm.edu.pl>

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LXIII

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Witold Gr u ż d ź, Wybrane aspekty form dwuściennych we wczesnej epoce brązu na przykładzie materiałów z pola górniczego w Ożarowie 3
Selected Aspects of Early Bronze Age Bifacial Form Manufacture Exemplified by Lithic Material from the Exploitation Field at Ożarów

MATERIAŁY

- Mirosława A n d r z e j o w s k a, Warszawa-Grochów „ul. Górników” – cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza 33
Warszawa-Grochów, Site “ul. Górników” – a Grave-Field from the Early Iron Age
- Katarzyna C z a r n e c k a, Materiały z wielokulturowej osady i cmentarzyska kultury przeworskiej na stanowisku 1 i 2 w Oronnem, pow. garwoliński 115
Materials from a Multicultural Settlement and a Przeworsk Culture Grave-Field at Oronne, Distr. Garwolin, Site 1 and 2
- Kalina S k ó r a, Monika T r o s z c z y ń s k a - A n t o s i k, Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Waplewie, pow. olsztyński 145
A Roman Period Grave-Field at Waplewo, Distr. Olsztyn
- Witold B e n d e r, Teresa D ą b r o w s k a, Materiały ze stan. 1 w Wólce Łasieckiej, gm. Bolimów, pow. skierniewicki 161
The Archaeology at Wólka Łasiecka 1, Comm. Bolimów, Distr. Skierniewice

ODKRYCIA

- Tomasz R a k o w s k i, Michał Z a s ł o n a, Nowe znalezisko złotego wisiorka kulistego z Węgrowa, pow. *loco* 227
A Recent Find of a Roman Period Gold Foil Ball Pendant from Węgrów, Distr. *loco*
- Agnieszka J a r e m e k, Magdalena N o w a k o w s k a, Zapinka typu mazurskiego z wyspy na Jeziorze Legińskim, pow. kętrzyński 232
A Mazurian Variant Fibula from an Island on Lake Legińskie, Distr. Kętrzyn
- Marcin W o ź n i a k, „Sarmacka” zapinka ze Słupna, pow. wołomiński 234
A “Sarmatian” Brooch from Słupno, Distr. Wołomin
- Mirosław R u d n i c k i, Sławomir M i ł e k, Odkrycie bałtyjskiej zapinki tarczowatej nad Jeziorem Gopło 237
A Balt Plate Brooch Discovered at Lake Gopło

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

241

KALINA SKÓRA, MONIKA TROSCZYŃSKA-ANTOSIK

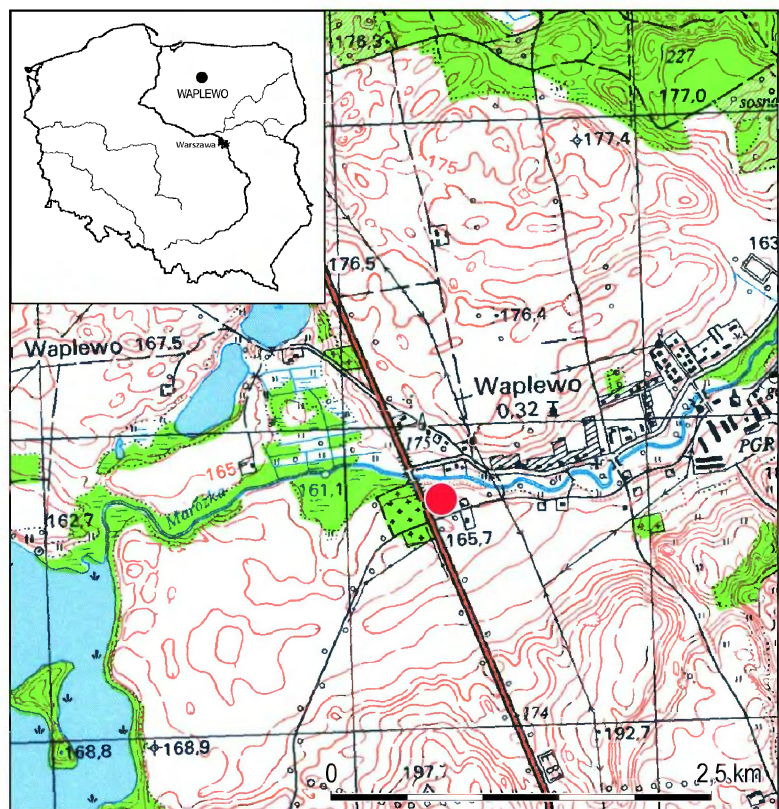
CMENTARZYSKO Z OKRESU RZYMSKIEGO W WAPLEWIE, POW. OLSZTYŃSKI

A ROMAN PERIOD GRAVE-FIELD AT WAPLEWO, OLSZTYN DISTR.

Waplewo leży około 11 km na południe od Olsztyńka, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie. Miejscowość usytuowana jest na pograniczu Pojezierza Olsztyńskiego i Równiny Mazurskiej, stanowiących część Pojezierza Mazurskiego, oraz Garbu Lubawskiego, już w obrębie Pojezierza Iławskiego i Wzniesień Mławskich, należących do Niziny Północnomazowieckiej (J. Kondracki 2002).

Interesujące nas stanowisko archeologiczne (nr 1) rozciąga się na dnie rynny subglacialnej (W. Morawski 2001), przy krawędzi rozcinającej jej dno niewielkiej doliny rzeki Marózki, wypływającej z Jez. Mielno (Ryc. 1). Pod względem litologicznym jego powierzchnia zbudowana jest z fluwioglacjalnych piasków oraz piasków ze żwirami, w stropie przykrytych miejscami gliniastymi osadami o miąższości poniżej 0,5 m. W podłożu występuje także seria osadów piaszczysto-żwirowych (P. Kittel 2011)¹.

W trakcie prac wykopaliskowych² prowadzonych tu wiosną 2011 roku na obszarze około 63 arów zarejestrowano łącznie 49 obiektów o różnej funkcji (jamy gospodarcze, kilka dołków postępujących i palenisk)

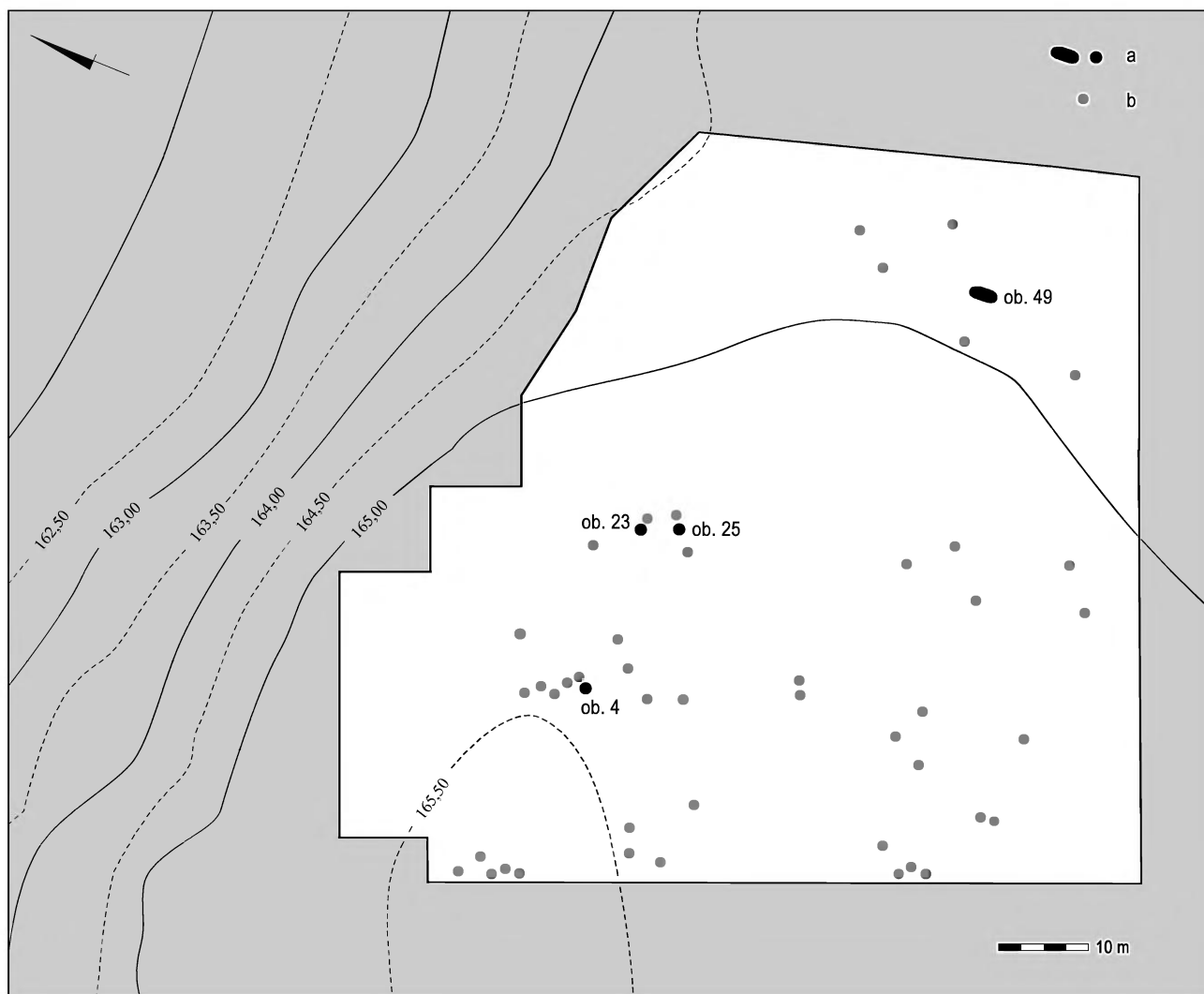
Ryc. 1. Waplewo, pow. Olsztyn. Lokalizacja stanowiska
Fig. 1. Waplewo, distr. Olsztyn. Location of the site

¹ Badania geomorfologiczne przeprowadzone zostały przez dr. Piotra Kittla (Katedra Badań Czwartorzęd, Instytut Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego). W tym miejscu chcielibyśmy podziękować Autorowi za udostępnienie wyników tychże prac.

² Materiał zabytkowy znajduje się w zbiorach Muzeum Regionalnego im. S. Sankowskiego w Radomsku.

oraz chronologii, a wśród nich cztery groby kultury przeworskiej i wielbarskiej, będące przedmiotem naszego opracowania (Ryc. 2).

Cmentarzysko w Waplewie zlokalizowane jest w słabo archeologicznie rozpoznanej strefie Garbu Lubawskiego,

Ryc. 2. Waplewo, pow. Olsztyn. Plan stanowiska. a – groby, b – inne obiekty. Oprac. K. Skóra, J. Andrzejowski
 Fig. 2. Waplewo, distr. Olsztyn. Plan of the site. a – graves, b – other features. Graphic design K. Skóra & J. Andrzejowski

między dolną Drwęcą a Szkotówką i kolanem Wkry (Działdówki), tworzącej we wczesnym okresie rzymskim rejon pograniczny wspomnianych dwóch ugrupowań kulturowych (J. Andrzejowski 2009, s. 337)³. Ze wschodniej części Garbu Lubawskiego i rubieży Pojezierza Olsztyńskiego pochodzą stanowiska znane z literatury niemieckiej z XIX i XX wieku, ale o trudnej do określenia przynależności kulturowej (J. Andrzejowski 2009, s. 350; A. Cieśliński 2010, s. 146–148, mapy 1, 3–5).

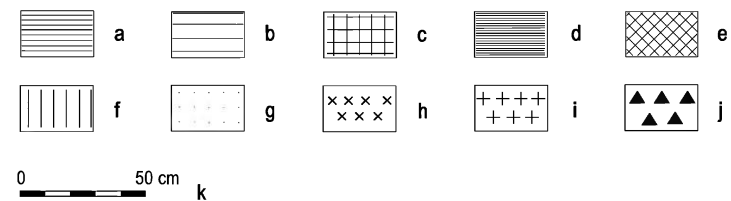
Niekorzystne dla osadnictwa warunki wyżej położonych obszarów Garbu Lubawskiego mogły być przyczyną niezasiedlenia ich w okresie rzymskim. Tereny te stanowiły naturalną granicę najpierw pomiędzy kulturą przeworską i wielbarską, później – rozdzielającą dwie strefy osadnictwa wielbarskiego (J. Andrzejowski 2009, s. 351).

Odkrycie w Waplewie grobów kultury przeworskiej i wielbarskiej, a także osady z tego okresu, ma istotne znaczenie dla studiów nad sytuacją kulturową w okresie rzymskim w tym rejonie. Publikacja materiałów z cmentarzyska sygnalizuje tylko pewne kwestie, które mogłyby zostać wyjaśnione po udostępnieniu do badań materiałów z osady – o kluczowym znaczeniu dla uporządkowania chronologicznego etapów zasiedlenia opisywanego miejsca (czas użytkowania osady i cmentarzyska).

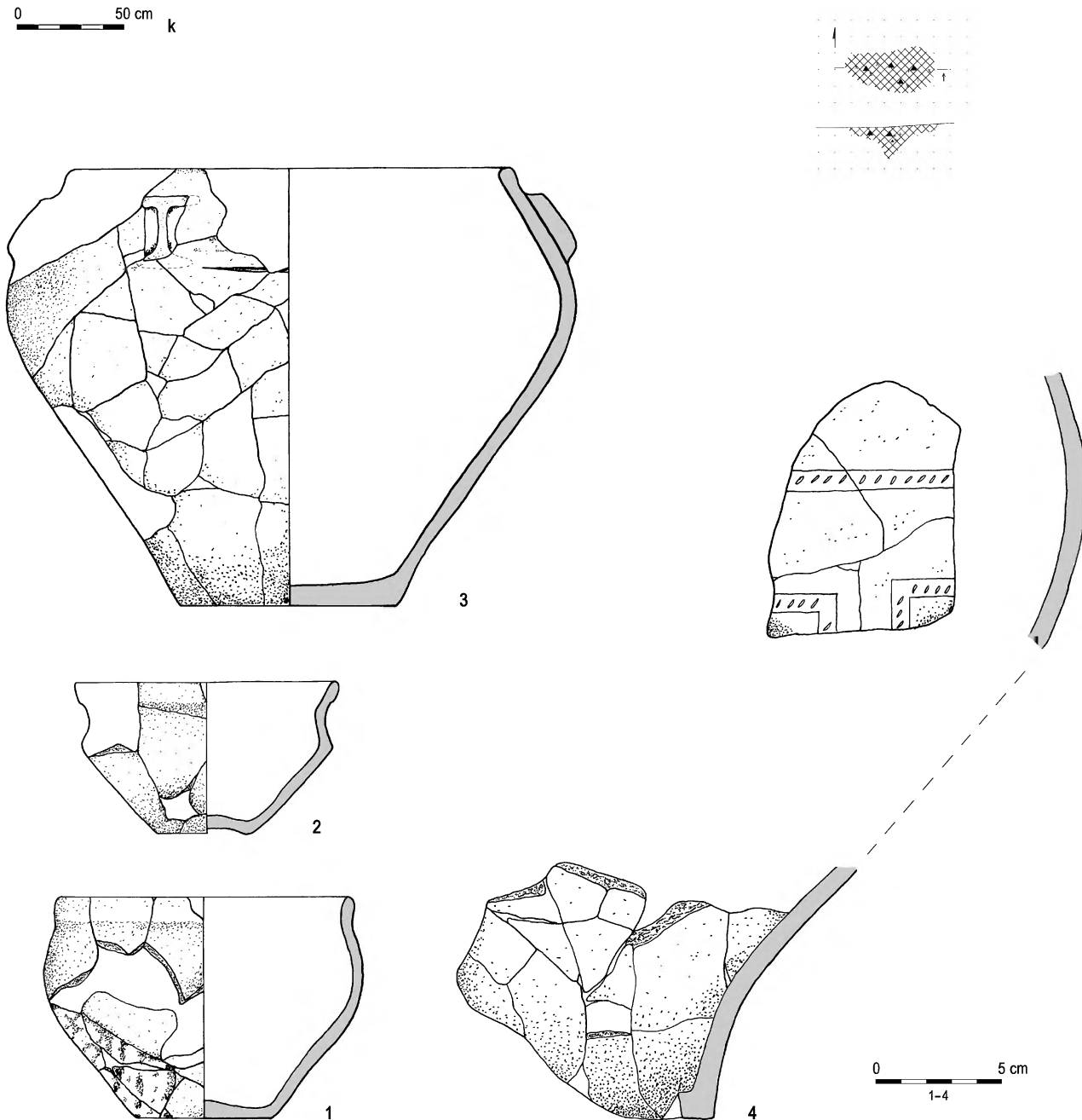
Obiekt nr 4 (grób 1, ciałopalny, jamowy?)

Zarysował się w postaci małego, owalno-podłużnego zaciemnienia, o nieregularnym konturze i wymiarach 44×24 cm (Ryc. 3). Wypełnisko tworzyła ciemnoszara próchnica z domieszką żółtego piasku. Jama w przekroju miała kształt nieregularnie lejkowaty i niewielką miąższość – 16 cm. Wewnątrz znajdowały się przepalone drobne kości osoby dorosłej o nieokreślonej płci (por. Aneks), węgle drzewne oraz naczynia i ułamki naczyń: a) 27 fragmentów naczynia grubościennego

³ Do Pana dr. Jacka Andrzejowskiego kierujemy podziękowania za udostępnienie maszynopisu pracy doktorskiej.

Obiekt 4 (grób 1)

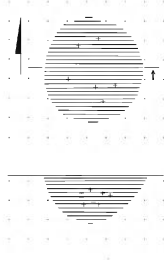
Ryc. 3. Wa p l e w o, pow. Olsztyn. Obiekt 4 (grób 1). Rys. M. Troszczyńska-Antosik, oprac. K. Skóra, J. Andrzejowski
 Legenda: a – brunatna próchnica z piaskiem; b – rdzawy piasek z szarą próchnicą; c – biały piasek z szarą próchnicą;
 d – ciemnobrunatna próchnica; e – szara próchnica z piaskiem; f – brunatno-szara próchnica z piaskiem; g – piasek; h – węgle drzewne;
 i – kości; j – ułamki naczyń; k – skala planów grobów 1-3

Fig. 3. Wa p l e w o, distr. Olsztyn. Feature 4 (grave 1). Drawn by M. Troszczyńska-Antosik, graphic design K. Skóra & J. Andrzejowski
 Key: a – brown top-soil with sand; b – rusty sand with grey top-soil; c – white sand with grey top-soil; d – dark brown top-soil;
 e – grey top-soil with sand; f – brown-grey top-soil with sand; g – sand; h – charcoal; i – bones; j – pottery sherds;
 k – scale for plans of graves 1-3

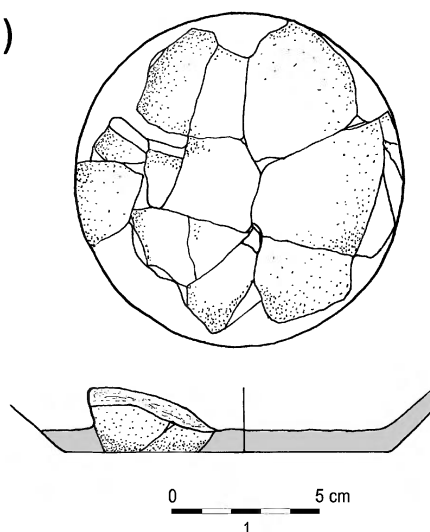
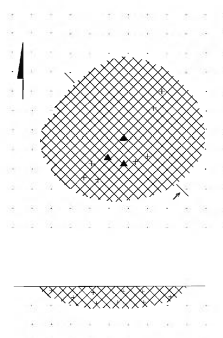
o esowatym profilu i silnie wyodrębnionej dolnej partii. Górna część brzuśca zdobiona rytym meandrem wypełnionym ukosnymi nacięciami. Barwa pomarańczowo-beżowa. Powierzchnia chropowata. Zach. wys. 10 cm, średn. brzuśca 28 cm, dna 13–14 cm, grub. ścianek 0,9 cm, dna 1,2 cm (Ryc. 3:4). **b**) Naczynko dwustożkowate, wyklejone z 21 fragmentów (zachowały się głównie ułamki z dna i brzuśca naczynia oraz tylko cztery fragmenty wylewu). Barwa pomarańczowa. Powierzchnia chropowata, częściowo zniszczona. Wys. 8,5 cm, średn. wylewu 11,4 cm, brzuśca 12,5 cm, dna 5,2 cm, grub. ścianek 0,5 cm, dna 0,7 cm (Ryc. 3:1). **c**) Naczynko dwustożkowate, wyklejone z 24 fragmentów (w tym tylko dwa fragmenty krawędzi). Krawędź wyodrębniona. Profil górnej części naczynia lekko wklęsły, załom brzuśca stożkowatym profilu. Dno wklęsłe. Barwa ciemnopomarańczowa do czerwonej. Powierzchnia gładka. Domieszka drobnoziarnista. Wys. 6 cm, średn. wylewu 10 cm, brzuśca 10 cm, dna 3,8 cm, grub. ścianek 6 mm, dna 0,5 cm (Ryc. 3:2). **d**) Naczynie o profilu łagodnie dwustożkowatym, wyklejone z 46 ułamków. Największa wydętość przypada w $\frac{2}{3}$ wysokości naczynia. W górnej części zachowane fragmentarycznie pseudouszko. Krawędź niemal niewyodrębniona. Barwa pomarańczowo-beżowa. Powierzchnia chropowata. Domieszka średnioziarnista. Wys. 17 cm, średn. wylewu 17,5 cm, brzuśca 22,5 cm, dna 8,5 cm, grub. ścianek 0,5 cm, dna 0,9 cm (Ryc. 3:3). **e**) 52 fragmentów ułamków naczyń (w tym jeden przykrawędny esowaty oraz dwa z brzuśca, pozostałe drobne i niecharakterystyczne). Barwa pomarańczowo-beżowa, powierzchnia chropowata. Domieszka drobno- i średnioziarnista. Grub. ścianek 0,5–0,6 cm. **f**) Siedem niecharakterystycznych fragmentów ułamków naczyń. Barwa pomarańczowa. Domieszka średnio- i gruboziarnista. Grub. ścianek 0,7–0,9 cm.

Pierwsze z naczyń z omawianego obiektu (Ryc. 3:4), niestety zachowane fragmentarycznie, na podstawie rodzaju zdobienia może być łączone z fazą B₂ (por. K. Godłowski 1977, s. 161; 1981, s. 62, 65, tabl. III; T. Dąbrowska 1996, s. 113). Drugie naczynko (Ryc. 3:1) zbliżone jest do grupy IV/2 wg T. Liany, do której cech charakterystycznych należą szerokootworowość i wysoko umieszczony, ale słabo zaznaczony załom brzuśca. Ceramika z tej grupy występuje raczej w fazie B₂, sporadycznie pojawia się wcześniej (T. Liana 1970, s. 439). Omawiana forma zbliżona jest także do wazek typu B.4, które w Niedanowie, pow. nidzicki, spotykane są w pochówkach z faz B_{1b}–B_{2a} (W. Ziemińska-Odojowa 1999, s. 123). Kolejne naczynie (Ryc. 3:2) nawiązuje do typu B.1.3, wyróżnionego dla serii naczyń z cmentarzyska w Kamieńczyku, pow. wyszkowski, i datowanego na fazy B₁–B_{2a} (T. Dąbrowska 1997, s. 105), oraz do grupy II według podziału T. Liany (1970, s. 439). Pod względem formalnym naczynko z Waplewa podobne jest także do wyróżnionej w Niedanowie grupy E – czarek z wklęsłym lub zaokrąglonym dnem – obejmującej typ 3, z dwustożkowatym lub miękko profilowanym brzuścem. Ich chronologia mieści się w fazach od B_{1a} do B_{2a} (W. Ziemińska-Odojowa 1999, s. 125). Ostatnie naczynie z tego obiektu (Ryc. 3:3) zbliżone jest do typu III wg T. Liany, najliczniej występującego w fazie B₂ (T. Liana 1970, s. 439). Pseudouszka są dość częstym elementem dekoracyjnym ceramiki z cmentarzyska w Niedanowie (W. Ziemińska-Odojowa 1999, s. 122–123) – głównie w grupie A (typ A.2) i B (typy B.2 i B.4). Podobnie ukształtowane naczynia odnotowano w Niedanowie w grobach 31 i 633, datowanych na fazę B_{2a}, oraz być może również

Obiekt 23 (grób 2)

Obiekt 25 (grób 3)

Ryc. 4. Waplewo, pow. Olsztyn. Obiekty 23 i 25 (groby 2 i 3). Rys. M. Troszczyńska-Antosik, oprac. K. Skóra, J. Andrzejowski
 Fig. 4. Waplewo, distr. Olsztyn. Features 23 and 25 (graves 2 and 3). Drawn by M. Troszczyńska-Antosik, graphic design K. Skóra & J. Andrzejowski

w grobach 270 i 628 z faz B_{1b}-B_{2b}. W. Ziemińska-Odojowa (1999, s. 123) ceramikę tę zalicza do typu B.4a, którego chronologia ogranicza się do fazy B_{2a}.

Obiekt nr 23 (grób 2, ciałopalny, jamowy)

Grób odkryty w pobliżu obiektu nr 25. Jama grobowa, w zarysie zbliżona do kolistej, rysowała się na powierzchni bardzo słabo (Ryc. 4). Średnica w stropie wynosiła około 40 cm a wypełnisko tworzył pomarańczowy piasek z niewielką domieszką brunatnej próchnicy. Nie stwierdzono obecności pozostałości stosu ciałopalnego. Profil obiektu mało czytelny. W jamie znajdowały się przepalone kości mężczyzny zmarłego w wieku *adultus-maturus* (25–50 lat) oraz jeden fragment naczynia glinianego (zaginął).

Podczas badań atrybucja kulturowa obiektu została określona wstępnie jako wielbarska. Tej oceny nie jesteśmy w stanie zweryfikować – na ewentualny związek pochówku z kulturą wielbarską wskazywać może jedynie bezpośrednie sąsiedztwo obiektu 25 (grób 3).

Obiekt nr 25 (grób 3, ciałopalny, jamowy?)

Obiekt o zarysie nieregularnym, zbliżonym do kolistego (Ryc. 4). Grób na poziomie zarejestrowania miał średnicę około 60 cm. Miąższość jamy nie przekroczyła 10 cm. Profil w zarysie nieckowaty. Wypełnisko tworzyła jasnoszara próchnica z domieszką ciemnożółtego piasku. Nie stwierdzono obecności resztek stosu ciałopalnego. Zarejestrowano pojedyncze kości ludzkie osoby zmarłej w wieku 15–50 lat (*iuvenis*–*dorosty*) oraz liczne ułamki naczyń glinianych: **a**) 106 ułamków naczynia, w tym 19 z dna i części przydennej, pozostałe z brzuśca, głównie drobne i niecharakterystyczne (brak górnej części naczynia). Barwa brunatna. Powierzchnia gładka. Domieszka drobno- i średnioziarnista. Średn. dna 11 cm, grub. ścianek i dna 0,7–0,8 mm (Ryc. 4:1). Ze względu na znaczną średnicę dna naczynie to można hipotetycznie łączyć z grupą dużych mis czy waz.

Obiekt nr 49 (grób 4, szkieletowy)

Strop jamy grobowej o owalnym zarysie znajdował się w warstwie jasnożółtego piasku. W planie jama miała ponad 340 cm długości, a maksymalna szerokość wynosiła 160 cm. Na poziomie wyróżnienia wewnątrz jamy stwierdzono zaciemnienie (intensywnie ciemnoszara próchnica) zbliżone w zarysie do prostokątnego (śląd wkopu?). Na jego powierzchni wystąpiła warstwa kilkudziesięciu kamieni różnej wielkości. Spomiędzy nich wydobyto zęby zwierzęce (por. Aneks) oraz trzy ułamki naczyń.

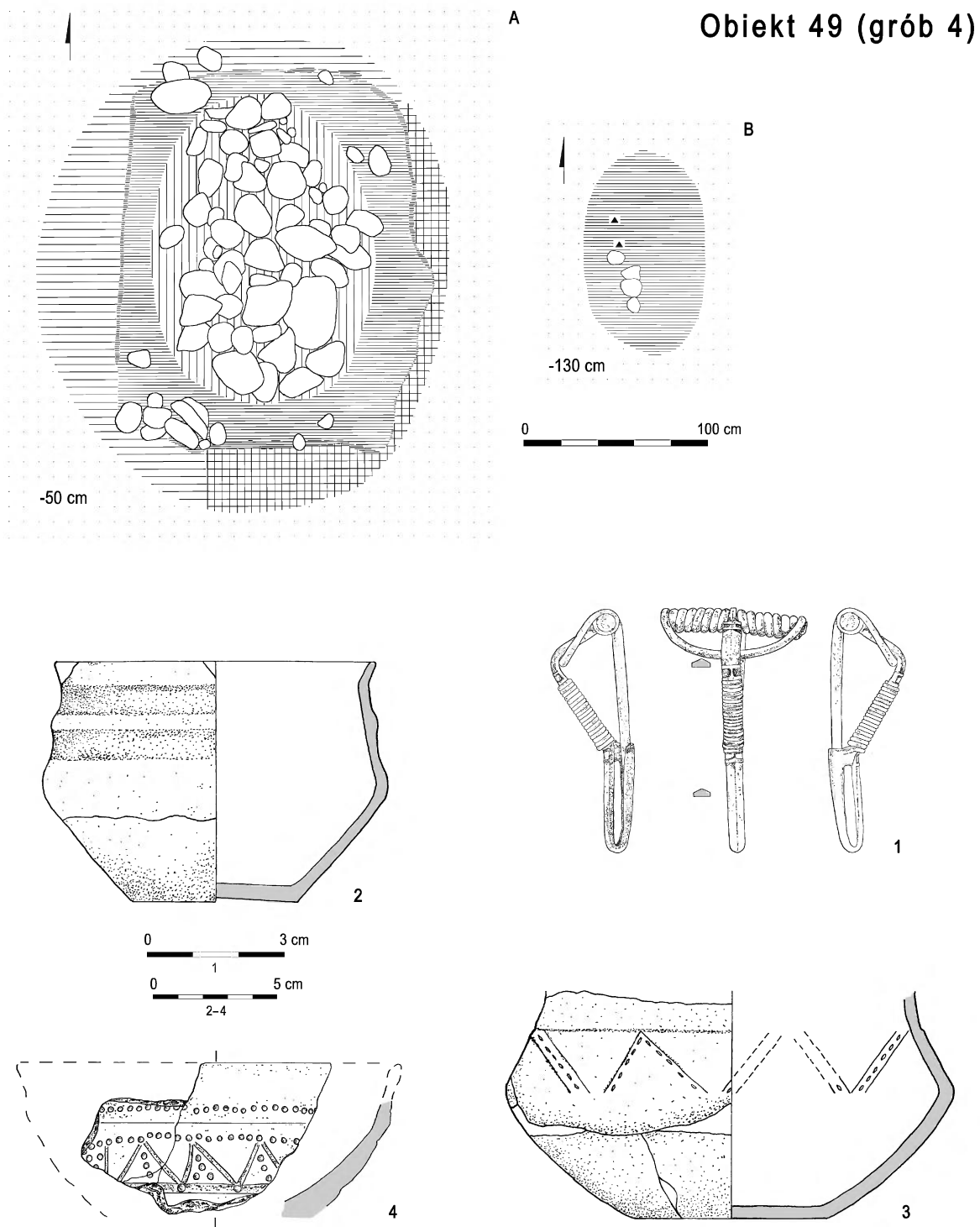
Na głębokości 50 cm od stopu jama przybrała zarys zbliżony do kolistego. W jej wnętrzu ujawniły się pozostałości prostokątnej konstrukcji (Ryc. 5:A), której obrzeża wyznaczała cienka warstwa ciemnej próchnicy, stanowiąca być może ślad po niezachowanym drewnianym szalunku ścian lub innego rodzaju strukturach drewnianych (?). W planie jej dłuższy

bok mierzył ok. 250 cm, krótszy – ok. 200 cm. W narożnikach północno- oraz południowo-zachodnim umieszczone były kamienie, które – szczególnie w części południowej – wyraźnie dowodzą obecności w tym miejscu pozostałości obstawy (?) kamiennej. Pojedyncze luźne kamienie znajdowały się także w innych miejscach jamy grobowej, w pobliżu pozostałych dwóch ścian. We wnętrzu prostokątnej konstrukcji widoczne było nadal zaciemnienie wypełnione głazami różnej wielkości (dalsza część wkopu), które kontynuowało się do głębokości ok. 110 cm; w profilu miało zarys zbliżony do nieckowatego. Dno jamy grobu zarejestrowano na głębokości ok. 140 cm od stropu obiektu. Na tym poziomie obiekt przybrał zarys owalny (Ryc. 5:B) o długości 130 cm i szerokości 85 cm. Wypełnisko jamy grobowej tworzyła jasnobrunatna próchnica przemieszana z piaskiem.

Na dnie jamy, w jej północnej części, natrafiono na fragmenty czaszki oraz kości długie (w układzie nieanatomicznym) dziecka w wieku *infans* II (7–8 lat). Obok kości znajdowały się leżące obok siebie cztery kamienie oraz fragmenty naczyń. Zapinkę odkryto nad szkieletem, w środkowej części jamy grobowej.

Inwentarz pochówku tworzyły: **a**) Srebrna zapinka dwuczęściowa z podwiniętą nóżką (Ryc. 5:1). Kabłąk kolankowo załamany, nóżka i kabłąk w przekroju trójkątne. Pochewka połączona z nóżką płaską blaszką, z której wyprowadzona została na kabłąk owijka ze srebrnego drutu o średnicy ok. 1 mm, oplatająca (19 zwojów) kabłąk aż po kolankowate zagięcie. Blaszka przycięta ukośnie (wtórnie?), przylega do nóżki na wysokości metopy. Z jej lewej strony widoczne jest pogrubienie, które powstać mogło w wyniku zabiegu połączenia pochewki z drucianą owijką. Sprężyna 14-zwojowa z dolną cięciwą sięgającą zagięcia kabłąka. Ornament metopowy w górnej części kabłąka, między kolankiem a opłotem oraz pod opłotem w górnej części nóżki. Dług. 5,5 cm. Typ A VI 162 (O. Almgren 1923, s. 77, tabl. VII:162). **b**) Naczynie gliniane, misowate, dwustożkowate, o ostrym załomie brzuśca, lekko wypukłej części dolnej i niewielkim uskoku w profilu w partii górnej (Ryc. 5:3), zachowane w 11 dużych i 21 drobnych fragmentach z części przydennej i brzuśca. W górnej części zdobione zygżakiem urozmaiconym złożonym z na przemian ustawionych trójkątów z podwójnych linii wypełnionych dołeczkami i trójkątów z pojedynczej linii z dołkami od strony spodniej. Zygżak opiera się na załomie brzuśca umieszczonym w połowie wysokości naczynia. Barwa czarno-brunatna. Powierzchnia gładka. Domieszka drobnoziarnista. Zach. wys. 9 cm, średn. brzuśca 17,5 cm, dna 7,5 cm, grub. dna 0,5 cm, ścianek 0,6–0,7 cm. Naczynie zbliżone do serii głównej typu VIC⁴. **c**) Naczynie gliniane (miseczek), dwustożkowate (Ryc. 5:2), zachowane niemal w całości. Największa wydętość przypada w połowie wysokości. W górnej części korpusu pas o szerokości 3 cm (nieznacznie wklęsła linia profilu) z centralnie wyprofilowaną dookólną listwą o szerokości

⁴ Kolejne naczynia kultury wielbarskiej opisane są zgodnie z klasyfikacją R. Wołągiewicza (1993).

Ryc. 5. Wa p l e w o, pow. Olsztyn. Obiekt 49 (grób 4). Plany grobu na głęb. ok. 50 cm (A) i ok. 130 cm (B).

Rys. M. Troszczyńska-Antosik, K. Skóra, oprac. K. Skóra, J. Andrzejewski

Fig. 5. Wa p l e w o, distr. Olsztyn. Feature 49 (grave 4). Plans of the grave at ca. 50 cm (A) and ca. 130 cm (B).

Drawn by M. Troszczyńska-Antosik & K. Skóra, graphic design K. Skóra & J. Andrzejewski

do 0,6 cm. Dno lekko wklęsłe. Barwa brunatna. Powierzchnia gładka. Domieszka średnioziarnista. Wys. 9,5 cm, średn. wylewu 12,8 cm, brzuśca 13,8 cm, dna 6,6 cm, grub. ścianek 0,4 cm, dna 0,7 cm. Typ XVIII B. d) Miska gliniana (Ryc. 5:4), za-

chowana w 11 fragmentach. W dolnej części ornament zygzaka urozmaiconego, wypełnionego od spodu punktami tworzącymi kolumny lub trójkąty. Wierzchołki tego zygzaka od dołu opierają się na pojedynczych punktach, zaś od góry ograniczone są

linią dołków; taka sama linia powtórzona jest w partii przykrawędnej. Domieszka drobno- i średnioziarnista. Powierzchnia gładka. Barwa czarno-brunatna do beżowej. Wys. 6,5 cm, grub. ścianek 0,3–0,8 cm, dna 1,3 cm. Typ XIVA. e) Trzy fragmenty ceramiki (duży z brzuśca o grub. 0,8–0,9 cm i dwa drobne niecharakterystyczne). Barwa czarno-brunatna.

Najciekawszym zabytkiem z grobu szkieletowego z Waplewa jest srebrna fibula. Zapinki typu A VI 162, szczególnie te wykonane z brązu, powszechne są na całym obszarze kultury wielbarskiej i obecne od fazy C_{1a} do C₂ (K. Godłowski 1974, s. 29–30, 38–39; 1994, s. 487; J. Andrzejowski 2007, s. 232). Młodsze okazy, z fazy C_{1b}–C₂, charakteryzują się prostą nóżką, szerszym kabłąkiem oraz długą sprężynką (K. Godłowski 1970, s. 38, tabl. 7:1.2); na kabłąku i nóżce często zdobione są polami metopowymi (M. Mączyńska 2011, s. 81–84). Wśród fibul tego typu przeważają egzemplarze wykonane z brązu; zapinki żelazne znane są przede wszystkim z terenów zajętych przez kulturę przeworską, ale pojawiają się też w kręgu zachodniobałtyjskim i kulturze wielbarskiej (W. Nowakowski 1995, s. 30–32).

Fibulę z Waplewa wyróżnia szlachetny metal użyty do jej produkcji i nietypowo ukształtowana pochewka, pozornie sprawiająca wrażenie naprawianej po ucięciu zaczepu blaszkowatego, charakterystycznego dla fibul typu A VI 172, który w kulturze wielbarskiej łączony jest fazami C₂ i C₃, ewentualnie C₃–D (ostatnio na temat ich chronologii por. M. Woźniak 2011, s. 183). Przeczy temu jednak metopa w miejscu, które przesłonić musiałby zaczep. Blaszka nie jest elementem wtórnym, stanowi integralną część dolnej partii pochewki i sięga brzegu metopy na nóżce. Nie jest jednak jasne, czy jej forma jest zrealizowanym pierwotnym zamysłem wytwórcy, czy skutkiem naprawy błędu powstałego w trakcie produkcji lub uszkodzenia podczas użytkowania fibuli.

Omawiana zapinka formą nóżki odpowiada wzorowi ZG-64 wydzielonemu przez A. Kokowskiego (1995, s. 15, ryc. 2s). Poza cmentarzyskiem w Gródku nad Bugiem, stan. 1C (A. Kokowski 1993, s. 67, ryc. 53c), gdzie w grobie z horyzontu odpowiadającego fazie C₃/D₁ znaleziono srebrny egzemplarz, zapinki ukształtowane w taki sposób pochodzą głównie z terytorium grupy Sântana de Mureș (A. Kokowski 1995, s. 53, s. 283, ryc. 71 – mapa 49). Przywołane przez A. Kokowskiego przykłady fibul wzoru ZG-64 spoza terenu grupy masłomęckiej: z Târgșor, jud. Prahova, grób 195 (Gh. Diaconu 1965, tabl. CXVI:13), z Budești, jud. Călărași, grób 250 (È. A. Rikman 1967, ryc. 28:10), czy z Miorcani, jud. Botoșani, groby 70 i 133 (I. Ioniță 1977, tabl. 46:1, 51:3), pod względem techniki połączenia pochewki z nóżką różnią się jednak zarówno od zapinki z Waplewa jak i okazu z Gródka nad Bugiem.

Fibule o zbliżonej konstrukcji pochewki odkryte zostały m.in. w grobie 14 z dacko-rzymskiego cmentarzyska

z IV–V wieku w Boldești-Grădiștea, jud. Prahova w Muntenii (V. Teodorescu, D. Lichiardopol, M. Peneș 1993, s. 421, 430, ryc. 7a.b). Podobnie jak w egzemplarzu z Waplewa, częścią pochewki jest czworokątna blaszka dochodząca do górnej partii nóżki, z wyprowadzoną z jej lewej strony drucianą owijką (w tym przypadku krótką, kilkunastozwojową). Różni je jednak zakończenie blaszki – proste i równoległe do linii nóżki w fibulach z Boldești-Grădiștea, ukośne w egzemplarzu z Waplewa.

Ciekawą cechą zapinki z Waplewa jest również bardzo długa owijka wokół kabłąka. Oploty, które pojawiają się na różnych fibulach grupy VI Almgrena, z reguły nie przekraczają kilku zwojów. Długie owijki (lub fibule o kabłąkach w całości wykonanych z drutu) obecne są na zapinkach różnych typów ze środkowoeuropejskiego Barbaricum (J. Andrzejowski 1992)⁵. Idea oplatania kabłąka drucikiem jest tu w zasadzie znana od fazy B₂/C₁ (M. Mączyńska 2011, s. 80). Egzemplarze z podwiniętą nóżką, z oplotem z drutu wzdłuż całego kabłąka, określane jako typ rzymski (wariant III), spotykane są w Dacji. Zapinki z owijką z drutu znane są m.in. z północnego wybrzeża Morza Czarnego, skąd rozpowszechniają się na obszary nadwołżańskie i Kaukaz. Przykłady tak ornamentowanych egzemplarzy pochodzą także z późnej fazy kultury zarubinięckiej (M. Mączyńska 2011, s. 80 – tam dalsza literatura).

W grobie 4 odkryto także kilka naczyń. Pierwsze z nich to ornamentowana misa typu VIC (Ryc. 5:3). Jego wysokość zawiera się w zakresie przyjętym dla miseczek grupy XVIII (R. Wołągiewicz 1993, s. 15, 19), jednak w tych granicach nie mieści się średnica wylewu (ok. 15 cm) większa, niż dla nich przyjęta (5–12 cm). Naczynia typu VIC datowane są na fazy B₂/C₁–D, przy czym częściej spotykane są w fazach młodszych (R. Wołągiewicz 1993, s. 26). Największa seria mis tego typu pochodzi z cmentarzysk w Kozłowie-Kozłótku, pow. nidzicki, Malborku-Wielbarku, pow. loco, Niedanowie, pow. nidzicki, i Nowym Targu, pow. sztumski (R. Wołągiewicz 1993, lista 6C). Omawiane naczynie ozdobione jest zygzakiem urozmaiconym, dwuliniowym, wypełnionym dołeczkami. Wątek taki pojawia się na ceramice w fazie C_{1b} i obecny jest do fazy D (R. Wołągiewicz 1993, s. 19, 27, ryc. 47:8.13). Ornament analogiczny lub zbliżony do odkrytego na naczyniu z Waplewa znany jest m.in. z ceramiki pochodzącej z grobu 103 z Niedanowa (W. Ziemińska-Odojowa 1999, tabl. XXX/103:3), grobu 19 z Warszawy-Kawęczyna (B. Jankowska 1962, tabl. LXVIII:4.10), grobu 21 z Głuszyna, pow. słupski (H. Machajewski 1995, ryc. 12:7), grobu 6 z Bornic, pow. iławski (d. Bornitz, *Kr. Stuhm*; A. Żórawska 2005b, ryc. 1:5), czy z Klecewka, pow. kwidziński

⁵ W opisywanym sposobie zdobienia wskazuje się m.in. na inspiracje celtyckie (Gh. Diaconu 1971, s. 2, tabl. VII:3; J. Andrzejowski 1992, s. 171).

(d. *Luisenwalde*, Kr. *Marienwerder*; A. Żórawska 2005b, ryc. 2:4).

Zdobieniem pokryta jest także miseczka typu XIVA (Ryc. 5:4), czyli zminiaturyzowana wersja mis typu XaA (R. Wołągiewicz 1993, s. 18), datowanych na fazy B₂/C₁–D. Naczynia tego typu są relatywnie rzadko spotykane (R. Wołągiewicz 1993, s. 26, lista 14A). Odkryto je m.in. w Jawtach Wielkich, pow. iławski, grób 1 (d. *Groß Jauth*, Kr. *Rosenberg*; W. Heym 1939, ryc. 18c), oraz w budynku z osady w Nowej Wsi, pow. iławski (A. Cieśliński 2010, s. 252). Morfologicznie naczynie z Waplewa zbliżone jest do mis grupy XaA znanych z Olsztyna-Zalbków i Masłomęcza, grób 84b (R. Wołągiewicz 1993, tabl. 27:4.5).

Zygzak urozmaicony pojawił się na ceramice kultury wielbarskiej w fazie C_{1b} i trwał do fazy D. Rzędy dołków, które towarzyszą zygzakowi na naczynku typu XIVA, obecne są w fazach B₂/C₁–D (R. Wołągiewicz 1993, ryc. 4). Motyw z rzędem punktów pod wierzchołkiem zygzaka ma dość liczne analogie na naczyniach z terenów północnych i w kręgu nadłabskim (R. Wołągiewicz 1993, s. 49). Na ceramice nadłabskiej występuje także zygzak z rzędem punktów na obrzeżach. Taki wątek ornamentacyjny pojawia się tam u schyłku okresu przedrzymskiego i na początku okresu wpływów rzymskich, poczym zanika i ujawnia się ponownie na początku młodszego okresu wpływów rzymskich (R. Wołągiewicz 1993, s. 49, ryc. 4).

Ostatnie naczynie z pochówku szkieletowego to dwustożkowata miseczka typu XVIIIIB (Ryc. 5:2). Jej wysokość (9,5 cm) mieści się co prawda w dolnym zakresie wysokości mis typu VIB i górnym miseczek grupy XVIII, jednak za włączeniem do grupy naczyń miniaturowych przemawia średnica wylewu (12,8 cm), nieznacznie tylko większa, niż odpowiadająca zakresowi przyjmowanemu dla miseczek tej grupy. Granicę między miskami a miseczkami cechuje zresztą pewna płynność – według R. Wołągiewicza (1993, s. 14, 19) przypada ona pomiędzy 12 a 15 cm średnicy wylewu. Chronologia naczynek typu XVIIIIB mieści się w fazach B₂/C₁–D (R. Wołągiewicz 1993, s. 26). Przykłady okazów tego typu pochodzą głównie z cmentarzysk w Brulinie-Koskach, pow. wysokomazowiecki, Cecelach, pow. siemiatycki, Malborku-Wielbarku i Starym Targu, pow. sztumski, oraz w Masłomęczu. Ze stanowisk z okolicy Waplewa wskazać można Niedanowo, Litwinki, pow. nidzicki, oraz Modłę i Stupsk, pow. mławski (R. Wołągiewicz 1993, lista 18B), a także Wynki, pow. ostródzki (A. Cieśliński 2010, s. 296).

Zdobienie dookólną plastyczną listewką nie należy do często spotykanych na naczyniach kultury wielbarskiej. Przykłady znane są m. in. ze Starego Targu, groby 100 i 159 (A. Żórawska 2005a, tabl. XI/100, XX/159:5.9). Niekiedy plastyczne listwy łączone są z zygzakiem urozmaiconym (np. naczynie z Bornic, grób 6 – A. Żórawska 2005b, ryc. 1:5).

W świetle powyższej analizy grób szkieletowy z Waplewa datować można na fazę C_{1b}–C₂.

* * *

Na podstawie czterech zachowanych grobów trudno określić rzeczywiste ramy chronologiczne cmentarzyska, tym bardziej, że pozyskano z nich głównie materiał ceramiczny⁶. Poza pochówkami na stanowisku odkryto również szereg obiektów związanych z funkcjonującą w tym miejscu osadą z okresu wpływów rzymskich. Dopiero ich opracowanie pozwoli na ustalenie etapów zasiedlenia omawianego miejsca przez społeczność kultur przeworskiej i wielbarskiej.

Za związane z kulturą przeworską uznać należy obiekt 4, który na podstawie form i zdobienia naczyń datować można na fazę B₂, zaś z późniejszym osadnictwem wielbarskim obiekty 25, 49 oraz prawdopodobnie 23. W tym przypadku przedmiotem o dokładniejszym walorze datującym jest zapinka z obiektu 49. Jej chronologia mieści się w fazie C_{1b}–C₂, natomiast formy i ornamentyka naczyń typowe są dla okresu od fazy B₂/C₁, a w przypadku zygzaka urozmaiconego od C_{1b}, do fazy D. Nie wiadomo więc, kiedy nastąpić mogło zaprzestanie użytkowania nekropolii przez osadników przeworskich oraz kiedy pojawiły się pierwsze pochówki kultury wielbarskiej.

Właściwości terenu – piaszczyste (piaszczysto-gliniaste) podłoże oraz słabo nachylony stok – oraz sąsiedztwo doliny rzecznej i równiny zajętej przez torfowiska mogły zostać uznane w okresie rzymskim za dogodny do założenia w tym miejscu cmentarzyska (P. Kittel 2011). Niektóre z wymienionych cech preferowane były także przez ludność kultury wielbarskiej na Pomorzu Wschodnim przy wyborze miejsca ostatniego spoczynku swoich zmarłych (P. Kittel 2005, s. 90–91)⁷.

Niewielka liczba grobów odkrytych na stosunkowo dużej powierzchni pozwala przypuszczać, że stanowią one jedynie pozostałość cmentarzyska. Groby ciepłopalne wydają się mieć zniszczone części stropowe. Z naczyń z nich wydobytych zachowały się przeważnie części przydenne – brak lub niewiele jest ułamków pochodzących z ich górnych partii. Jednocześnie groby zlokalizowane

⁶ Prace na stanowisku nie zostały jeszcze sfinalizowane, zaś jego część znajduje się w niewyłączonym obecnie z ruchu pasie drogowym i czeka na udostępnienie do badań.

⁷ Wybierano wypukłe formy terenu, zbudowane głównie z piasków gruboziarnistych i żwirów. Cmentarze zakładano na powierzchniach nachylonych, o małych walorach dla użytkowania rolniczego, w pobliżu akwenów wodnych, zwłaszcza w sąsiedztwie obszarów bagiennno-torfowiskowych (P. Kittel 2005). Zdaniem D. Żychlińskiego (2011), który przeanalizował uwarunkowania topograficzne cmentarzysk kultury przeworskiej w Wielkopolsce, preferowano dominujące w terenie formy – pagórki, wyniesione cyple, położone w pobliżu rzek. Zdecydowana większość cmentarzysk zlokalizowana jest na podłożu piaszczystym lub piaszczystym z domieszką żwiru.

są pomiędzy obiektami osadniczymi, ważne zatem byłoby wyjaśnienie ich wzajemnej relacji i odpowiedź na pytanie, czy pochówki pochodzą z okresu funkcjonowania osady czy z czasu po jej porzuceniu?

Wszystkie odkryte groby ciałałpalne można zaklasyfikować jako prawdopodobnie jamowe. Ze względu na stopień ich zniszczenia nie można jednak stwierdzić tego jednoznacznie. Węgle drzewne zarejestrowano w wypełnisku związanego z kulturą przeworską obiektu 4, w pozostałych dwóch pochówkach ciałałpalnych na takie ślady nie natrafiono – w jamach znajdowały się tylko przepalane szczątki kostne. Najmniejszą masę miały kości z obiektu 4 – 114 g, nieco więcej – odpowiednio 500 i 295 g – było ich w obiektach 23 i 25. W obiekcie 23 odkryty został tylko jeden ułamek naczynia, w obiekcie 25 pozostałości jednego naczynia, w zasadzie wyłącznie z części przydennej, natomiast największy zestaw naczyń pochodzi z wyposażenia pochówku w obiekcie 4.

Ciekawie prezentuje się szkieletowy pochówek dziecka zmarłego w wieku 7–8 lat (obiekt 49). Konstrukcje grobowe kamienne lub kamienno-drewniane spotykane są, poza cmentarzyskami kurhanowymi, niezbyt często. Przeważnie rejestrowane są obstawy z kamieni układanych bezpośrednio wokół szczątków zmarłego lub otaczających trumnę. Z nekropolii płaskich kultury wielbarskiej położonych w najbliższej okolicy Waplewa wymienić należy przede wszystkim Mózgowo, pow. iławski (d. *Mosgau*, Kr. *Rosenberg*), gdzie odkryto cztery pochówki szkieletowe w obstawach kamiennych, w tym jeden 5–6-letniego dziecka. Konstrukcje te to prostokątne murki z kilku warstw kamieni; w jednym z nich (grób 57) pierwotnie znajdować się mogło drewniane nakrycie, stabilizowane czy umocnione dodatkowo kamieniami (W. Heym 1939, s. 186–188, ryc. 8, 9), w innym (grób 58) przy ścianach mogły tkwić drewniane słupki (W. Heym 1939, s. 182–186, ryc. 3–7). Obstawę kamienną zarejestrowano na dnie jamy grobu 3/1915 w Osieku, pow. świecki (d. *Kommerau*, Kr. *Schwet*; H. Günther 1922, ryc. 3–5), a kamienne obwarowania trumien w grobach książęcych I, II i IV w Leśnie, pow. chojnicki (K. Walenta 2009, s. 19–20, tabl. XII–XIV, XIX, C). Konstrukcje kamienne odsłonięto też w grobach szkieletowych na cmentarzysku w Mgowie, pow. wąbrzeski. W jednym z nich znajdować się miało kilka warstw kamieni (A. Gałęzowska 2000, s. 228), a w innym (grób II), bogato wyposażonym m.in. w naczynie brązowe i złotą obrączkę, nad szkieletem zalegały kamienie (wielkości 30–40 cm) tworzące rodzaj sklepienia; ten drugi grób datowany jest na fazę B₂/C₁–C_{1a} (A. Gałęzowska 2000, s. 228, 230). W Ostrowitem, pow. chojnicki, szczątki 3–4-letniego dziecka spoczywały w kłodzie drewnianej w obudowie kamiennej. Wyposażenie tego grobu zostało częściowo wyrabowane, a o pierwotnym bogactwie inwentarza świadczą przedmioty ze srebra: sprzączka, końcówka pasa, sprężynka zapinki oraz frag-

menty szklanego pucharka typu E 189 oraz aureus cesarza Witeliusza (K. Walenta 2007).

W obiekcie 49 stwierdzono również ślady późniejszych działań o niejasnym charakterze. Kości dziecka spoczywały w nieładzie anatomicznym. Zapinkę odkryto pośrodku jamy nad szkieletem. W stropie jamy grobowej znajdowała się warstwa ciemnej próchnicy – pozostałość paleniska (?), w której natrafiono na ząb zwierzęcy (por. Aneks) i ułamki naczyń. Trudno zdefiniować charakter tych ingerencji, poza motywem rabunkowym wykluczyć nie można szeroko rozumianych zabiegów rytualnych, które obserwujemy na cmentarzyskach kultury wielbarskiej (por. M. Tempelmann-Mączyńska 1989; M. Mączyńska 1992; także K. Skóra 2010). Te ostatnie są jednak, jak się wydaje, stosunkowo rzadko podejmowane na cmentarzyskach kultury wielbarskiej i grupy masłomęckiej w stosunku do dzieci (J. Andrzejowski, A. Żórawska, M. Biborski, W. Kapla 2002, s. 260).

Budowa grobu i pozostałość wyposażenia w postaci srebrnej fibuli wskazywać mogą na wysoki status społeczny zmarłego dziecka⁸. Materialne symbole wyróżniającej pozycji w społeczeństwie kultury wielbarskiej spotykamy dość rzadko w pochówkach dziecięcych. Poza Waplewem fibule z tego kruszcu odkryto, w świetle zebranych przez nas informacji, zaledwie w pięciu grobach dzieci, zmarłych w wieku *infans* II, datowanych nie wcześniej niż na fazę B₂/C₁. Wszystkie te pochówki złożono w obrządku szkieletowym. Z fazy B₂/C₁ pochodzi grób 98 z Kowalewka (zapinka A VII 193 – T. Skorupka 2001, s. 37, tabl. 29/98:1). Z fazą C_{1a} można łączyć grób 1 z kurhanu XVIII z Gronowa, pow. drawski, z pochówkiem 12–14-letniego dziecka (zapinka A VII 201 – R. Wołągiewicz 1976, s. 145, ryc. 13:1; F. Rożnowski 1976, s. 169). Młodszą metrykę mają pochówek 8-letniego dziecka z Białowieży (zapinka A VI 161 – T. Dzierżykraj-Rogalski, J. Jaskanis 1961, s. 285, ryc. 5a), pochówek dziecka ok. 10-letniego z grobu 51 z Gostkowa-Folsąga (zapinka A VI 162/ZG79 – B. Zielonka 1968, s. 61, 63; A. Kurpiewski 2008, s. 33, 42, tabl. XV/51:1), oraz pochówek dziecka w wieku *infans* II z grobu 389 z Weklic, pow. elbląski (zapinka A VI 167 – M. Natuniewicz-Sekuła, J. Okulicz-Kozaryn 2011, s. 101–102, tabl. CLXXIII/389:3).

Statystycznie rzecz ujmując, srebrne przedmioty w grobach dzieci 7–15-letnich zdarzają się częściej niż u dzieci młodszych, i na poziomie niemal porównywalnym z osobami starszymi (z kategorii wieku od *iuvēnis* po *senilis*). Poza srebrnymi zapinkami wśród przedmiotów kruszcowych w wyposażeniu kategorii wiekowej *infans* II odnotowuje się przede wszystkim srebrne klamerki esowate i także paciorki dwustożkowate, a także brązowe fibule oraz sprzączki pokryte srebrem lub brązowe zapinki ze

⁸ Więcej na temat pochówków dziecięcych w kulturze wielbarskiej por. K. Skóra, w druku.

srebrnymi koszulkami; w grobie 318 z Kowalewka natrafiono na srebrną szpilę (T. Skorupka 2001, s. 85, tabl. 93/318:6). Z innych przedmiotów o charakterze prestiżowym, oprócz srebrnych zapinek, w grobach 7–15-latków spotykane są, choć rzadko (tylko kilka pochówków), bransolety. Skrzyneczkę odnotowano jedynie w Słopanowie, pow. szamotulski (grób 27, z pochówkiem 7-latka – K. Przewoźna 1955, s. 107, ryc. 58; A. Gałęzowska 2007, s. 208, ryc. 22), oraz w Leśnie, pow. chojnicki (wieniec nr 16, grób szkieletowy dziecka 8–10-letniego; K. Walenta 2009, s. 35–36, tabl. LXIX). W zasadzie, z wyjątkiem w postaci pochówku z grobu 122 z Jartyporów, pow. węgrowski (J. Andrzejowski, A. Żórawska, M. Biborski, W. Kapla 2002, s. 256, ryc. 6:5.6), brakuje naczyń szklanych, nie stwierdza się również naczyń z brązu.

W przypadku dzieci młodszych, zmarłych przed ukończeniem 7. roku życia (*infans I*)⁹ zapinkę ze srebra odkryto tylko w grobie 377 z Kowalewka (dziecko 3–4 lata)¹⁰, zaś na resztki kasetek drewnianych natrafiono w grobach 19 i 477 (T. Skorupka 2001, s. 19, 162). Naczynia szklane odnotowano w trzech grobach dzieci z tej kategorii wiekowej: w Ostrowitem, w grobie 257 z Cecel (J. Jaskanis 1996, s. 40) oraz w grobie 589 z Niedanowa (W. Ziemińska-Odojowa 1999, s. 101). Odsetek grobów *infans I* wyposażonych w bransolety jest dwukrotnie niższy niż w grupie *infans II*.

Niewielką uwagę zwraca się w literaturze na problem dziedziczenia w okresie wpływów rzymskich pozycji społecznej przez dzieci. Archeologicznymi wyznacznikami takich sytuacji mogą być lokalizacja grobów małych dzieci, szczególnie noworodków, na cmentarzyskach kurhanowych i nekropoliach tzw. książęcych, ich obfite wyposażenia, z akcentem na przedmioty o wartości symbolu władzy, np. bransolety z kruszców czy metalowe naszyjniki, lub o wysokiej wartości materialnej, np. importowane naczynia rzymskie, żetony do gry, militaria, ozdoby i części stroju z metali szlacheckich (por. np. K. Czarnecka 1982, s. 188; J. Schuster 2003, s. 259). Jako dowodzące tej tezy przytaczane są przykłady grobu 18 z Haßleben, Lkr. Sömmerda w Turynгии (W. Schülter 1970, s. 137), oraz grobów z cmentarzysk zelandzkich w Himlingøje i Skovgårde (U. Lund Hansen *et alii* 1995; P. Ethelberg *et alii* 2000, s. 149)¹¹. Zdaniem J. Schustera o dzie-

dziczeniu pozycji społecznej świadczy np. grób noworodka z Kowalków, pow. Białogard (grób 11), w którym odkryto m.in. srebrną zapinkę z wkładką z niebieskiego szkła oraz pięć naczyń glinianych (J. Schuster 2003, s. 259; por. H. Machajewski 1993¹², s. 69–70, tabl. XXVII).

W kulturze wielbarskiej brak jest antropologicznie potwierdzonych pochówków noworodków czy też niemowląt (do 3 roku życia) na cmentarzyskach kurhanowych i tzw. książęcych. Na nekropoliach płaskich groby dzieci w tym wieku z reguły nie są wyposażone w przedmioty uchodzące za symbole wysokiej pozycji społecznej. Zbiór pochówków dziecięcych z ustalonym antropologicznie wiekiem pozwala określić, od którego momentu dzieciom zaczynają towarzyszyć przedmioty prestiżowe. W wyposażeniu 3–4-latków zaczynają pojawiać się srebrne zapinki (Kowalewko, grób 377; Ostrowite), srebrne sprzączki i okucia pasa (Ostrowite) oraz naczynia szklane (Ostrowite; Cecele, grób 257¹³). Monetę, oprócz Ostrowitego, znaleziono także w grobie 306 z Nowego Targu ze szczątkami dziecka zmarłego przed ukończeniem 1 roku życia¹⁴. Obecność bransolet mamy potwierdzoną przede wszystkim dla 5–6-latków (Odry, grób 543 – E. Grzelakowska 1991, s. 82, rys. 12; Kowalewko, grób 256 – T. Skorupka 2001, s. 73, tabl. 79/256:3), ale – podobnie jak w wypadku monet – w Nowym Targu (grób 410) odnotowano tak wyposażony pochówek dziecka w wieku „0 lat” (J. Gładkowska-Rzeczycka 1987, s. 335).

Pomimo małej liczby grobów z pewnym zastrzeżeniem można założyć, że wiek właściwy do zaznaczenia statusu społecznego dziecka przypadał w kulturze wielbarskiej na 3–4 rok życia i mógł wiązać się z wyjściem z okresu niemowlęctwa (w społecznościach „prymitywnych” okres ten trwa do około 3 roku życia, współcześnie do ukończenia 1 roku życia). W tym czasie następuje zmiana sposobu karmienia dziecka, przejście na pokarm stały, a więc w pewnym sensie pierwszy krok do zerwania ścisłej zależności od opieki matki. Pamiętać jednak należy, że dzieci nie dojrzewają w tym samym tempie, socjalizacja w pewnym stopniu jest sprawą indywidualną, ale monitorowaną społecznie.

* * *

Cmentarzysko w Waplewie znajduje się na słabo rozpoznanych archeologicznie dla okresu rzymskiego terenach Garbu Lubawskiego, pomiędzy górnymi biegami rzek

⁹ Nie biorę pod uwagę grobów określonych jako należących do małych dzieci na podstawie kryterium długości jamy grobu szkieletowego lub długości szkieletu *in situ*.

¹⁰ Na fibulę ze srebra natrafiono w grobie 4 z kurhanu XXII z Gronowa (R. Wołągiewicz 1976, s. 154, 159, ryc. 23a). Według oceny antropologicznej nie można było dokładnie określić wieku ani płci zmarłej osoby, ale pewne cechy szkieletu mogą wskazywać na pochówek dziecka (F. Rożnowski 1976, s. 171).

¹¹ Dowodzić tego mają m.in. znajdowane w grobach wszystkich generacji złote pierścienie i bransolety kolbowate (P. Ethelberg *et alii* 2000, s. 149–150).

¹² H. Machajewski (1993, s. 69, 84, tabl. XXVII:21) w pozostałościach przedmiotu z niebieskim szkłem widzi część pierścienia.

¹³ Wiek antropologiczny *infans I* środkowy (J. Jaskanis 1996, s. 40).

¹⁴ Zgodnie z tabelą z wykazem pochówków, dołączoną do antropologicznego opracowania szczątków kostnych z cmentarzyska w Nowym Targu, w grobie 306 znajdować się miały tylko zapinka, kółko i sprzączka (J. Gładkowska-Rzeczycka 1987, s. 333). R. Wołągiewicz (1993, s. 183) inwentarz ten uzupełnia o trzy naczynia gliniane, pierścien (zamiast kółka?) oraz monetę.

Drwęcy i Pasłęki na północy oraz Nidy na południu. Na południe od niego we wczesnym okresie rzymskim kultura przeworska funkcjonuje w tzw. ugrupowaniu nidzickim (K. Godłowski 1981, s. 125). W fazie B₁ osadnictwo przeworskie koncentruje się nad Orzycem. W tym czasie najdalej na północ położone jest cmentarzysko w Lipówce, pow. działdowski. Nieco bliżej znajdują się nekropolie w Niedanowie, Bartkach i Szczepkowie-Zalesiu, pow. nidzicki, oraz w Turzy Małej, pow. działdowski (A. Cieśliński 2006, s. 50). W kolejnej fazie B₂ zasięg kultury przeworskiej w zasadzie niemal nie wykracza na północ poza Lipówkę. Prawdopodobnie przeworski charakter mają jednak znaleziska z miejscowości Leszcz, pow. ostródzki, oraz Wyżegi, pow. szczycieński¹⁵, a co najważniejsze, z tym ugrupowaniem kulturowym, w świetle nowych ustaleń A. Cieślińskiego (2006), należy wiązać materiały z cmentarzyska w Olsztynie. Są to, jak dotychczas, najdalej na północ zarejestrowane ślady obecności kultury przeworskiej poza zwartym zasięgiem jej osadnictwa we wczesnym okresie rzymskim (A. Cieśliński 2010, s. 152–153).

Na obszarze pomiędzy Olsztynem a wspomnianą Lipówką (w linii prostej około 50 km) istnieje szereg stanowisk, głównie cmentarzysk, znanych z badań i pojedynczych odkryć wzmiankowanych w literaturze z XIX i początkach XX wieku (na ten temat szeroko A. Cieśliński 2010, s. 152–153). Na ich podstawie trudno jednoznacznie określić przynależność kulturową stanowisk z najbliższej okolicy Waplewa, poza możliwością wiązania ich, nie zawsze pewnego, z okresem rzymskim. Dotyczy to m.in. położonych w niewielkiej odległości od Jez. Mielno miejscowości: Tymawa, pow. ostródzki, Bujaki, pow. nidzicki, oraz Kunki, pow. olsztyński, ale i nieco dalej na północ: Gryźliny, Olsztynek i Wilkowo, a na północny wschód Ząbie, wszystkie w pow. olsztyńskim. Na zachodzie znajdują się Frygnowo, Samin i Leszcz, pow. ostródzki, oraz Ruszkowo, pow. działdowski.

Na niektórych z wymienionych cmentarzysk zarejestrowano kręgi kamienne (Leszcz, Gryźliny, Tymawa), czasem z pochówkiem centralnym (Kunki, Wilkowo), co ma odniesienie raczej do nidzickiego skupienia osadniczego kultury przeworskiej (Niedanowo, Gródki) niż do kultury wielbarskiej z terenów na wschód od dolnej Wisły. Niewykluczone, że znaleziska te są dużo starsze, nie odkryto bowiem żadnych materiałów, które mogłyby potwierdzić jednoznacznie ich „rzymską” metrykę. Na-

¹⁵ W Leszczu odkryto grób ciałopalny z przystawką w formie „wandalskiego” naczynia. Zachowały się także informacje o kręgach kamiennych, będących jedną z charakterystycznych cech cmentarzysk z nidzickiego ugrupowania kultury przeworskiej (por. A. Cieśliński 2006, s. 51 – tu literatura). Z kolei z miejscowości Wyżegi pochodzić miała ceramika określona jako „wandalska” (na temat tych odkryć i zachowanych informacji na ich temat zob. A. Cieśliński 2006, s. 51, przyp. 5).

leży podkreślić, że stosunki kulturowe w tym regionie nie są do końca wyjaśnione (A. Cieśliński 2010, s. 146), a wymieniona wyżej grupa stanowisk położonych w okolicy Grunwaldu, pow. ostródzki, i Olsztynka stanowi, zdaniem A. Cieślińskiego, ważny punkt w rozważaniach nad przebiegiem granicy pomiędzy wielbarską a przeworską strefą kulturową i etapami ich zasiedlania.

Pierwsi osadnicy wielbarscy pojawiają się na terenach położonych nad górną Drwęcą i w dorzeczu Pasłęki w fazie B_{2b}. Zakładane są nowe cmentarzyska, m.in. w Pierzchałach, pow. braniewski, Mózgowie, Iławie i Rudzienicach, pow. iławski, Ostródzie i Zwierzewie, pow. ostródzki. W fazie B₂/C₁–C_{1a} ludność kultury wielbarskiej przesuwa się na tereny Pojezierza Olsztyńskiego, na którego wschodnich rubieżach i terenach na północ od Lubawy z reguły brakuje śladów osadnictwa kultury wielbarskiej pewnie datowanych na wczesny okres wpływów rzymskich (J. Andrzejowski 2009, s. 498, tabl. 6.29). We wspomnianej fazie w okolicach Waplewa nie ma osadnictwa jednoznacznie wielbarskiego. Najbliżej położone stanowiska znajdują się w odległości od 15 do 30 km (w powiecie olsztyńskim – Tomaryny, Bartąg, Olsztyn-Kortowo, ostródzki – Gierzwałd, oraz nidzickim – Litwinki; A. Cieśliński 2006, s. 52; 2010, mapa 4). W fazach kolejnych widoczny jest w rejonie tym zanik osadnictwa wielbarskiego. Prawdopodobnie w fazie C_{1b}, a więc w horyzoncie odpowiadającym pochówkowi szkieletowemu z Waplewa, w bezpośrednim sąsiedztwie funkcjonowało tylko cmentarzysko w Gierzwałdzie, a na południu użytkowane były nadal Litwinki (Cieśliński 2010, mapa 5).

Cmentarzysko w Waplewie to nowy pewny punkt osadnictwa przeworskiego i wielbarskiego na obszarze Garbu Lubawskiego. Na tym etapie badań stanowiska niektóre z zagadnień mogły zostać tylko zasygnalizowane. Podstawowymi kwestiami pozostającymi do wyjaśnienia są przede wszystkim określenie przynależności kulturowej osady i jej relacji chronologicznej z odkrytymi grobami, czyli w miarę możliwości ustalenie etapów pojawiania się na tym terenie przedstawicieli obu wspomnianych jednostek kulturowych.

Mgr Kalina Skóra
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Ośrodek Badań nad Dawnymi Technologiami
ul. Tylna 1
PL 90-364 Łódź
kalina.skora@tlen.pl

Mgr Monika Troszczyńska-Antosik
AKA Badania i Dokumentacja Archeologiczno-
-Konserwatorska Marcin Lewandowski
ul. Bukowa 10H
PL 95-200 Pabianice
mtroszcz@poczta.fm

BIBLIOGRAFIA

- Almgren, O.
1923 *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*, Manus-Bibliothek 32, Leipzig.
- Andrzejowski, J.
1992 *The Roman Period Brooches Made of Decoratively Coiled Wire*, [w:] *Studia z archeologii ludów barbarzyńskich z wybrzeży Bałtyku i dorzecza Wisły*, Barbaricum 2, Warszawa, s. 160–185.
2007 *Pod wodzą Filimera, czyli osadnicy wielbarscy na Mazowszu i Podlasiu*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 229–245.
2009 *Nekropola w Modle a późna faza kultury przeworskiej na północnym Mazowszu*, Warszawa, m-pis pracy doktorskiej w Instytucie Archeologii UW, Warszawa.
- Andrzejowski, J., Żórawska A.,
Biborski, M., Kapla, W.
2002 *Grób 122 z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Jartyporach na Podlasiu. Nowe materiały do badań nad obrządkiem pogrzebowym w gockim kręgu kulturowym*, [w:] M. Karczewska, M. Karczewski (red.), *Badania wykopaliskowe w Polsce północno-wschodniej i na zachodniej Białorusi w latach 2000–2001. Materiały z konferencji*, Białystok, s. 253–263.
- Cieśliński, A.
2006 *Nekropola w Olsztynie. Zagadnienie północnego zasięgu kultury przeworskiej na pograniczu Mazowsza i Warmii we wczesnym okresie rzymskim*, [w:] W. Nowakowski, A. Szela (red.), *Pogranicze trzech światów. Kontakty kultur przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych*, Warszawa, s. 45–59.
2010 *Kulturelle Veränderungen und Besiedlungsabläufe im Gebiet der Wielbark-Kultur an Łyna, Pasłęka, und oberer Drwęca*, Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte NF 17, Berlin.
- Czarnecka, K.
1982 *Groby okazałe a kontakty między Imperium Rzymskim a Barbaricum w III w.*, „Archeologia” XXXI (1980), s. 186–192.
- Dąbrowska, T.
1996 *Uwagi o ornamentyce ceramiki przeworskiej z wczesnego okresu wpływów rzymskich*, [w:] A. Kokowski (red.), *Studia Gothica I*, Lublin, s. 111–120.
1997 *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica II, Kraków.
- Diaconu, Gh.
1965 *Țirgșor. Necropola din secolele III–IV e.n.*, București.
1971 *Über die Fibel mit umgeschlagenem Fuss in Dazien*, „Dacia” NS XV, s. 239–267.
- Dzierżykraj-Rogalski, T., Jaskanis, J.
1961 *Grób szkieletowy dziecka z późnego okresu rzymskiego, odkryty w 1959 r. w Białowieży, pow. Hajnówka*, RB I, s. 283–291.
- Ethelberg, P. et alii
2000 *Skovgårde. Ein Bestattungsplatz mit reichen Frauengräbern des 3. Jhs. n.Ch. auf Seeland*, Nordiske Fortidsminder B/19, København.
- Gałęzowska, A.
2000 *Złoty pierścień z Mgowa, gm. Płużnica, woj. toruńskie*, „Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne” V, s. 225–250.
2007 *Obrządek pogrzebowy kultury wielbarskiej w Wielkopolsce*, [w:] *Okres rzymski i wędrówek ludów w północnej Polsce i materiały z konferencji „Cmentarzyska z okresu rzymskiego jako miejsca kultu”*, Białe Błota 17–19 maja 2000 r. (red. M. Mączyńska, A. Urbaniak), Acta Universitatis Lodzianensis, „Folia Archaeologica” 25, s. 155–234.
- Gładkowska-Rzeczycka, J.
1987 *Wstępne opracowanie materiałów kostnych z cmentarzyska w Nowym Targu w woj. elbąskim, datowanego na VII/VI w. p.n.e. – V w. n.e.*, [w:] A. Pawłowski (red.), *Badania archeologiczne w woj. elbąskim w latach 1980–83*, Malbork, s. 307–338.
- Godłowski, K.
1970 *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, ZNUJ CCXVII = Prace Archeologiczne 11, Kraków.
1974 *Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej*, RB XII, s. 9–107.
1977 *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*, MSiW IV, s. 7–237.
1981 *Kultura przeworska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich V*, s. 57–135.
1994 *Vorrömische Eisenzeit und Römische Kaiserzeit im östlichen Mitteleuropa und in Osteuropa*, [w:] *Fibel und Fibeltracht*, Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 8:5/6, Berlin-New York, s. 478–496.
- Grzelakowska, E.
1991 *Pochówki dziecięce z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Odrach*, Acta Universitatis Lodzianensis, „Folia Archaeologica” 12, s. 73–103.

- Günther, H.
1922 *Der Goldfund von Kommerau Kreis Schwetz, Westpreußen*, „Mannus” 14, s. 100–107.
- Heym, W.
1939 *Totenhäuser der Goten in Mosgau, Kr. Rosenberg*, „Prussia” 33/1–2, s. 179–191.
- Ioniță, I.
1977 *La nécropole du IVe siècle de n. è. a Miorcani*, Inventaria Archaeologica, Roumanie, Fasc. 8.
- Jankowska, B.
1962 *Cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w Warszawie-Kawęczynie*, WA XXVIII/4, s. 330–358.
- Jaskanis, J.
1996 *Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen*, Monumenta Archaeologica Barbarica II, Kraków.
- Kittel, P.
2005 *Uwarunkowania środowiskowe lokalizacji osadnictwa pradziejowego na Pojezierzu Kaszubskim i w północnej części Borów Tucholskich*, Monografie Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego IV, Łódź.
2011 *Położenie geomorfologiczne stanowiska archeologicznego w Waplewie, gm. Nidzica, pow. nidzicki*, maszynopis.
- Kokowski, A.
1993 *Gródek nad Bugiem. Cmentarzysko grupy masłomęckiej, część II*, Lublin.
1995 *Grupa masłomęcka. Z badań nad przemianami kultury Gotów w młodszym okresie rzymskim*, Lublin.
- Kondracki, J.
2002 *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Kurpiewski, A.
2008 *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w Gostkowie*, Lublin.
- Liana, T.
1970 *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA XXXV/4, s. 429–487.
- Lund Hansen, U. *et alii*
1995 *Himlingøje – Seeland – Europa. Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, eine Bedeutung und internationalem Beziehungen*, Nordiske Fortidsminder B/13, København.
- Machajewski, H.
1993 *Materiały do badań nad obrzędkiem pogrzebowym ludności grupy dębczyńskiej*, Poznań.
1995 *Dwa cmentarzyska z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów oraz z późnej fazy okresu wędrówek ludów na stanowisku 1 w Gluszyńcu, woj. śląskie*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” VII, s. 155–235.
- Mączyńska, M.
1992 *„Specyficzne” pochówki kultury wielbarskiej*, Acta Universitatis Lodziensis, „Folia Archaeologica” 16, s. 191–199.
2011 *Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern)*, BerRGK 90 (2009), s. 7–481.
- Morawski, W.
2001 *Objaśnienia do szczegółowej mapy geologicznej polski 1:500 000, ark. Nidzica (251)*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.
- Natuniewicz-Sekuła, M., Okulicz-Kozaryn, J.
2011 *Weklce. A Cemetery of the Wielbark Culture on the Eastern Margin of Vistula Delta (Excavations 1984–2004)*, Monumenta Archaeologica Barbarica XVII, Warszawa.
- Nowakowski, W.
1995 *Od Galindai do Galinditae. Z badań nad pradziejami bałtyjskiego ludu z Pojezierza Mazurskiego*, Barbaricum 4, Warszawa, s. 5–126.
- Przewoźna, K.
1955 *Osada i cmentarzysko z okresu rzymskiego w Słapanowie, pow. Szamotuły*, FAP V (1954), s. 60–140.
- Rikman, È. A. (Рикман, Э. А.)
1967 *Pamätnik èpohi velikogo pereseleniä narodov po raskopkam poseleniä i mogil'nika černâhovskoj kul'tury u sela Budešty, Kišinev [Памятник эпохи великого переселения народов по раскопкам поселения и могильника черняховской культуры у села Будешты, Кишинев]*.
- Roźnowski, F.
1976 *Analiza antropologiczna szczątków kostnych wydobytych na cmentarzysku w Gronowie, pow. Drawsko Pomorskie (stanowisko 1)*, MZP XIX (1973), s. 169–172.
- Schülter, W.
1970 *Versuch einer sozialen Differenzierung der jungkaiserzeitlichen Körpergräbergruppe von Hasleben-Leuna anhand einer Analyse der Grabfunde*, Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen 6, Neumünster, s. 117–145.
- Schuster, J.
2003 *Hof und Grab – die jünger-kaiserzeitlichen Eliten vor und nach dem Tode. Eine Fallstudie aus dem unteren Odergebiet*, SLA 51/2, s. 247–318.
- Skorupka, T.
2001 *Kowalewko. Cmentarzysko birytualne ludności kultury wielbarskiej (od połowy I w. n.e. do początku III w. n.e.)*, Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazuociągu tranzytowego, tom II: Wielkopolska, cz. 3, Poznań.

- Skóra, K.
- 2010 *Intruz w kurhanie? O pochówkach wtórnych w obrzędowości pogrzebowej kultur wielbarskiej i przeworskiej*, [w:] K. Skóra, T. Kurasiński (red.), *Wymiary inności. Nietypowe zjawiska w obrzędowości pogrzebowej od pradziejów po czasy nowożytne*, Acta Archaeologica Lodziana 56, Łódź, s. 27–43.
- w druku *Pochówki dziecięce kultury wielbarskiej*, „Światowit” XLVIII, fasc. B.
- Tempelmann-Maczyńska, M.
- 1989 *Totenfurcht und Totenglauben bei den Germanen im 4. bis 7. Jahrhundert n. Chr. aufgrund der sog. Sonderbestattungen und des Grabraubs*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte” Germanistische Abt. 106, s. 274–283.
- Teodorescu, V., Lichiardopol, D., Peneş, M.
- 1993 *Necropola daco-romană din sec. IV–V e.n. de la Boldeşti-Grădiştea, jud. Prahova*, Materiale și Cercetări Arheologice XVII (A XVII-a sesiune anuală de rapoarte Ploieşti, 1983 [Partea a II-a]), Bucureşti, s. 419–434.
- Walenta, K.
- 2007 „Mały książe” z Ostrowitego w gminie Chojnice, „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne” X (2006–2007), s. 101–120.
- 2009 *Leśno i mikroregion w okresie rzymskim*, Chojnice.
- Wołgiewicz, R.
- 1976 *Gronowo 1973 – Badania na cmentarzysku kurhanowym z okresu wpływów rzymskich*, MZP XIX (1973), s. 129–168.
- 1993 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.
- Woźniak, M.
- 2011 *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w KozłóWKu, pow. nidzicki (d. Klein Koslau, Kreis Neidenburg) w świetle publikacji i materiałów archiwalnych*, WA LXII, s. 169–208.
- Zielonka, B.
- 1968 *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w miejscowości Gostkowo-Folsąg pow. Toruń*, Zeszyty Naukowe UMK, Nauki Humanistyczno-Społeczne 26, Archeologia I, s. 53–74.
- Ziemlińska-Odojowa, W.
- 1999 *Niedanowo. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica VII, Kraków.
- Żórawska, A.
- 2005a *Wielokulturowe cmentarzysko w Starym Targu w świetle dotychczasowych publikacji, archiwaliów i ocalałych materiałów*, WA LVII (2004–2005), s. 111–176.
- 2005b *Materiały kultury wielbarskiej ze zbiorów Muzeum w Kwidzynie*, PomAnt XX, s. 277–305.
- Żychliński, D.
- 2011 *Lokalizacja cmentarzysk ludności kultury przeworskiej w Wielkopolsce*, [w:] E. Droberjar (red.), *Archaeologie Barbarů 2010. Hroby a pohřbiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Sborník příspěvků ze VI. Protohistorické konference Hradec Králové, 6.–9. září 2010*, Studia Archaeologica Suebica I, Olomouc, s. 183–188.

ANEKS

GRZEGORZ MAZUR

EKSPERTYZA ANTROPOLOGICZNA SZCZĄTKÓW KOSTNYCH Z WAPLEWA, STAN. 1

Obiekt nr 4 (grób 1, ciało palny jamowy?)

Rozdrobnienie materiału – bardzo silne. Barwa kości – szara i szaro-brunatna. Stopień przepalenia – średni. Masa szczątków kostnych – 114 g. Brak fragmentów diagnostycznych.

Płeć: ?. Wiek: osobnik dorosły.

Czaszka: 21 drobnych fragmentów mózgowcazki, w tym dwa z wolnymi częściami odcinków nieokreślonych szwów oraz jeden z częściowo zobliterowanym. Grubość kości 3,2–5,3 mm. Wyróżniono dwa fragmenty piramid kości skroniowych oraz dwa fragmenty korzeni zębów stałych (I oraz C).

Szkielet pozaczaszkowy: niewielka ilość drobnych ułamków trzonów i nasad nieokreślonych kości długich. Nie odnotowano zmian patologicznych, rozwojowych i pourazowych. Brak możliwości dokładniejszego określenia masywności kośćca (prawdopodobnie średnia).

Obiekt nr 23 (grób 2, ciało palny jamowy)

Rozdrobnienie materiału kostnego – bardzo silne. Barwa kości – brunatna. Stopień przepalenia – średni. Masa szczątków kostnych – ok. 500 g. Brak istotnych fragmentów diagnostycznych.

Płeć: męczyzna (?). Wiek: *adultus-maturus* (25–50 lat).

Czaszka: kilkadziesiąt drobnych fragmentów kości sklepienia, w tym cztery z częściami odcinków nieokreślonych wolnych szwów oraz jeden z częścią odcinka S3 – silna obliteracja. Grubość kości – 3,6–5,6 mm. Wyróżniono dwa fragmenty piramid kości skroniowych.

Szkielet pozaczaszkowy: znaczna liczba fragmentów trzonów i nasad kości długich. Wyróżniono trzy fragmenty trzonów kręgowych, dwa fragmenty trzonów żeber, fragment części dalszej paliczka ręki oraz fragment kości skokowej.

Nie odnotowano zmian patologicznych, rozwojowych i pourazowych. Kośćec o dość znacznej masywności.

Obiekt nr 25 (grób 3, ciałopalny, jamowy?)

Rozdrobnienie materiału kostnego – bardzo silne. Barwa kości – szara i szaro-brunatna. Stopień przepalenia – średni. Masa szczątków kostnych – 295 g. Brak fragmentów diagnostycznych.

Płeć: ?. Wiek: *iuvenis* – dorosły (15–50 lat).

Czaszka: 11 drobnych fragmentów kości sklepienia mózgo-czaszki. Grubość kości – 3,8–4,7 mm. Brak fragmentów z odcinkami szwów.

Szkielet pozaczaszkowy: niewielka liczba drobnych ułamków trzonów i nasad nieokreślonych kości długich.

Nie odnotowano zmian patologicznych, rozwojowych i po-

urazowych. Brak możliwości dokonania dokładniejszej oceny masywności kośćca (raczej średnia).

Obiekt nr 49 (grób 4, szkieletowy)

Mała ilość bardzo silnie zniszczonych fragmentów kości.

Płeć: ?. Wiek: *infans* II (7–8 lat).

Czaszka: dwa większe i dwa małe fragmenty kości ciemniowych. Zachowane fragmenty uzębienia: m1 i m2 górne, I1 górny, M1 górny, zawiązki C, P1 i P2 górne.

Szkielet pozaczaszkowy: fragmenty żeber, dwa fragmenty trzonu kości udowej lewej, cztery fragmenty trzonów nieokreślonych kości długich, kilka drobnych fragmentów nieokreślonych kości. Nie odnotowano zmian patologicznych, rozwojowych i pourazowych.

W stropie obiektu: 17 różnej wielkości fragmentów korony zęba bocznego – bydło domowe, osobnik dorosły.

A ROMAN PERIOD GRAVE-FIELD AT WAPLEWO, OLSZTYN DISTR.

SUMMARY

Waplewo lies about 11 km to the south of Olsztynek (Olsztyn distr., warmińsko-mazurskie voiv.). The archaeological site is situated near the rim of the valley of the Marózka, left-hand tributary of the Łyna River (Fig. 1). Archaeological excavation of 6300 m² made in the spring of 2011 helped in recording a total of 49 features of different use (storage pits, post-holes and hearths) and chronology among which there were just four graves from the Roman Period of interest to us here (Fig. 2). One grave is attributed to Przeworsk Culture (feature no. 4 – the pit cremation of an adult individual). The rest were Wielbark culture burials (2 cremations: male, aged 25–50, and of undetermined sex, age 15–50; and an *infans* II inhumation, age 7–8 years). The cremation graves were furnished with pottery only. The inhumation (no. 49) next to a number of vessels contained a silver fibula, close to A VI 161–162 (Fig. 5:1). The grave pit retained traces identified as remains of wooden shoring, or some other timber construction, and stones from a setting or from a destroyed stone construction. Fragments of the cranium and long bones of a child lay at the bottom of the pit in its northern area, their arrangement evidently disturbed. Intruding on the inhumation was a feature containing stones and an upper layer of dark coloured humus which yielded animal bones and ceramics (see Annex). Its purpose is hard to determine, other than

robbery it may document some ritual practices which are not unknown from Wielbark Culture cemeteries. At the same time, these are rarely observed in case of burials of children.

Basing on the four surviving graves it is hard to establish the actual chronological confines of the cemetery all the more so because they mostly yielded ceramic material. A Przeworsk Culture cemetery presumably is documented by feature no. 4, dated by the form and ornamentation of its pottery inventory to phase B₂, whereas features nos. 25 and 49, and possibly no. 23, may be associated with a later, Wielbark culture use. In this case an object useful for dating was the fibula from feature no. 49 (grave 4). Its chronology fits in phases C_{1b}–C₂. The form and ornamentation of the pottery is typical for phase B₂/C₁, and the idiosyncratic zigzag motif, for phases C_{1b}–D. Thus, we have insufficient data to establish when the grave-field ceased being used by the Przeworsk community and the time of appearance of the first Wielbark Culture burials.

The construction of the inhumation grave pit and the surviving items of its inventory such as the silver fibula suggest high social status of the dead child. Material symbols of special status within Wielbark culture society are not a common occurrence in the burials of children.

tłum. A. Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr ...”, Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KZIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materiały i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArch	– „Sovetskaâ Arheologia” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2012. Wydanie I. Nakład 500 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa